

het Driemogendhedenverdrag zou sluiten, maar de fanatici van het legerhoofdkwartier wisten aan de aarzelaars in het kabinet hun wil op te leggen en de keizer gaf zijn verzet toen op. Het Amerikaanse antwoord bleef niet uit: nadat president Roosevelt begin juli '40 al de uitvoer van vliegtuigmotoren en onderdelen daarvan en eind juli die van vliegtuigbenzine en -olie naar Japan van speciale vergunningen afhankelijk had gesteld, deed hij op 30 september weten dat voortaan ook voor de export van 'gewone' aardolie en van schroot vergunningen nodig zouden zijn. Het was een nieuwe duidelijke waarschuwing: men mocht uit die eerste Amerikaanse embargoatregelen afleiden dat er méér zouden volgen, als Japan zijn expansiepolitiek voortzette.

★

Voor die expansie werd plan na plan opgesteld. Alweer: men houde in het oog hoe de internationale situatie er *leek* uit te zien. Er waren ook in de Verenigde Staten maar weinigen (onder die weinigen gelukkig Roosevelt, zijn ministers en zijn overige naaste adviseurs) die het vertrouwen koesterden dat het alleenstaande Engeland zich tegen Duitsland zou kunnen handhaven; dat Duitsland Engeland en bovendien de Sowjet-Unie zou kunnen verslaan, werd evenwel door vele hooggeplaatste Japanners niet betwijfeld – wat zou er voor Japan overschieten als Duitsland de sterkste mogendheid ter wereld werd? Bestond niet het gevaar dat Duitsland dan vroeg of laat zou trachten, in Azië de plaats van Engeland, Nederland en Frankrijk in te nemen? En hoe kon Japan dat beter voorkomen dan door zich zelf van de *Nanjo* meester te maken?

Het leger stelde het eerst zijn plannen op schrift. Na een reeks van voorafgaande besprekingen zetten op 3 juli '40 de leidende persoonlijkheden van het departement van oorlog en van het legerhoofdkwartier hun handtekening onder een memorandum, getiteld: 'Schets van de belangrijkste beginselen om de veranderde internationale situatie op te vangen'. In dit memorandum werd bepleit dat Japan een einde zou maken aan zijn economische afhankelijkheid van de Verenigde Staten en het Britse Rijk (Nederland werd niet genoemd) door een autarkisch gebied te vormen, d.w.z. een gebied dat volledig in de eigen behoeften zou voorzien, waarvan Japan, Mandsjoekwo en China de kern zouden vormen en dat voorts om te beginnen de gehele *Nanjo* zou insluiten, dus ook Nederlands-Indië; Japan moest, aldus het memorandum, onverwijld